

نقش مؤلفه‌های تاب‌آوری اجتماعی در افزایش اعتماد اجتماعی شهروندان مشهد (نمونه موردی محله آبکوه شهر مشهد)

۱۲۱

مقدمه: یکی از پدیده‌های بحث‌برانگیز در جامعه امروز، مبحث تاب‌آوری اجتماعی و تأثیر آن بر اعتماد اجتماعی شهروندان در محلات شهری است. پژوهش پیش رو به بررسی ارتباط میان مؤلفه‌های تاب‌آوری اجتماعی و مؤلفه‌های اعتماد اجتماعی در محله آبکوه شهر مشهد می‌پردازد.

روش: از نظر شیوه گردآوری داده‌ها، تحقیق حاضر از نوع پژوهشهای میدانی و از نظر گردآوری اطلاعات از نوع پیمایش است. جامعه آماری محله آبکوه مشهد با جمعیت ۵۲۷۱ نفر در نظر گرفته شد و حجم نمونه از طریق فرمول کوکران ۳۵۷ نفر برآورد شد. شیوه نمونه‌گیری تصادفی و ساده بود. برای تحلیل داده‌ها از آزمون همبستگی پیرسون و رگرسیون خطی استفاده شد و از روش تحلیل عاملی تأییدی و نرم‌افزار SPSS به منظور بررسی متغیرها و وزن متغیرها استفاده شده است.

یافته‌ها: رابطه معناداری بین تاب‌آوری اجتماعی و اعتماد اجتماعی برقرار است، بطوریکه با افزایش تاب‌آوری اجتماعی، اعتماد اجتماعی شهروندان نیز افزایش می‌یابد. همچنین، از بین متغیرهای مورد مطالعه بیشترین تأثیر مؤلفه‌های تاب‌آوری اجتماعی بر افزایش اعتماد اجتماعی شهروندان، مربوط به احساس امنیت شهروندان و کمترین تأثیر مربوط به آداب‌ورسوم بود؛ و همچنین شاخص توجه به احساس امنیت شهروندان، سازگاری، حضورپذیری، حس تعلق مکانی، تعاملات اجتماعی، وضعیت اشتغال و میزان خدمات سلامت، مشارکت اجتماعی می‌تواند تأثیر مثبت و تعیین‌کننده‌ای در اعتماد اجتماعی شهروندان و تاب‌آوری اجتماعی محله آبکوه شهر مشهد داشته باشد.

بحث: با توجه به یافته‌ها توجه به احساس امنیت شهروندان با درصد ۸/۲۹ درصد، سازگاری ۶/۴۲ درصد، حضورپذیری ۵/۶۹ درصد، حس تعلق مکانی ۵/۵۰ درصد، تعاملات اجتماعی ۵/۲۵ درصد، وضعیت اشتغال ۵/۱۶ درصد و میزان خدمات سلامت ۴/۶۹ درصد، مشارکت اجتماعی می‌تواند تأثیر مثبت و تعیین‌کننده‌ای در اعتماد اجتماعی شهروندان و تاب‌آوری اجتماعی محله آبکوه شهر مشهد داشته باشد.

واژگان کلیدی:

۱- تکتم حنایی

دکتر شهرسازی، گروه شهرسازی، واحد مشهد دانشگاه آزاد اسلامی، مشهد، ایران (نویسنده مسئول)

<t.hanacee@mshdiau.ac.ir>

۲- فاطمه غلامی

دانشجوی کارشناسی ارشد برنامه ریزی شهری، گروه شهرسازی، واحد مشهد دانشگاه آزاد اسلامی، مشهد، ایران

واژه‌های کلیدی: اعتماد اجتماعی،

تاب‌آوری اجتماعی، مشارکت

اجتماعی، محله آبکوه.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۰/۰۹/۰۱

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۷/۲۹

The Role of Social Resilience Components in Increasing Citizens' Social Trust (A Case study of Abkooh Neighborhood of Mashhad)

▶ **1- Toktam Hanaee**
Ph.D in urbanism, Department of Urbanism, Mashhad Branch, Islamic Azad University, Mashhad, Iran.
(Corresponding Author)
<t.hanaee@mshdiau.ac.ir>

▶ **2- Fateme Gholami**
M.A. Student in Urban planning, Department of Urbanism, Mashhad Branch, Islamic Azad University, Mashhad, Iran.

Introduction: One of the controversial phenomena in today's society is the issue of social resilience and its impact on social trust of citizens in urban areas. Therefore, the purpose of this study is to investigate the relationship between social resilience components and social trust components in Abkooh neighborhood of Mashhad.

Method: In terms of the method of data collection, the current research is a field research type, and in terms of information collection, it is a survey type. The statistical population was selected from Abkooh neighborhood of Mashhad with a population of 5271 people, and the sample size was estimated to be 357 people through the Cochran formula. The method of sampling was random and simple. For data analysis, Pearson's correlation test and linear regression were used. Confirmatory factor analysis models and SPSS software were used to check the variables and the weight of the variables.

Findings: There is a significant relationship between social resilience and social trust, so that with the increase of social resilience, the social trust of citizens also increases. Also, among the studied variables, the greatest effect of social resilience components on increasing the social trust of citizens was related to citizens' sense of security and the least effect was related to customs. Also, the index of attention to citizens' sense of security, adaptability, presence, sense of belonging to a place, social interactions, employment status and the amount of health services, social participation can have a positive and decisive effect on the social trust of citizens and social resilience of Abkooh neighborhood of Mashhad.

Discussion: According to the findings, attention is paid to citizens' sense of security with 8.29%, 6.42% compatibility, 5.69% attendance, 5.50% sense of place, 5.25% social interactions, 5.16% employment status and the amount of services. 69.4% health, social participation can have a positive and decisive effect on the social trust of citizens and social resilience of Abkooh neighborhood of Mashhad.

Keywords:

Social trust, Social inclusion, Social participation, Abkooh neighborhood.

Received: 2021/11/22

Accepted: 2023/10/21

Citation: hanaee T, gholami F. (2023). Evaluation of the role of social components of resilience in increasing citizens' social trust (Case study of Abkooh neighborhood of Mashhad). *refahj*. 23(90), 121-151.

URL: <http://refahj.uswr.ac.ir/article-1-4000-fa.html>

Extended abstract

Introduction

According to researchers in the field of resilience of urban communities, the main basis of resilience and stability of the whole society against crises, pressures and unexpected events, lies in the degree of social resilience of that society. In other words, resilience of a society in terms of dimensions and social components that can lead that society to resilience in other dimensions and pave the way for its realization. Therefore, it can be said that social resilience is the capacity of a community or community to cope and adapt to disorders and changes. Social resilience discusses the social characteristics of a society and the discussion of social capital. To achieve a resilient society, social trust is one of its most important pillars. Social trust is one of the important aspects of human relations that is the basis for participation and cooperation between members. Social trust accelerates participation in various economic, social, political and cultural fields and increases people's willingness to cooperate with different groups in society. Trust is one of the basic preconditions for the economic, social, cultural and political development of any society. Social resilience can be achieved by expanding the culture of trust.

Method

The present research is descriptive-analytical in nature and applied purpose. The documents of this research were extracted through library information and valid domestic and foreign researches, effective indicators of social resilience and social trust. Theoretical research and obtained indicators have been done. The statistical population of the study is 5271 residents of Abkooch neighborhood of Mashhad and people familiar with this neighborhood. The statistical sample size based on Cochran's formula with a significance level of 95% was 357 people. Using simple random sampling, this number of questionnaires were distributed among residents and completed. In this questionnaire, the five-point Likert spectrum technique was used based on the components of the theoretical framework. Also, in two stages of pre-test (pilot) in order to confirm the reliability of the final stage. Its reliability was evaluated by Cronbach's alpha coefficient, which had a validity between 0.776 and 0.798 and its significance was confirmed. Then, the indicators, sub-indicators and

reliability coefficient of social variables, resilience and social trust were separated and in SPSS software environment, in order to analyze the data, the confirmatory factor method was evaluated and the importance of each factor was determined.

Findings

In the present study, the evaluation of the role of social components of resilience in increasing social trust of citizens has been analyzed. In general, the results show that all research hypotheses are confirmed by the results. In order to report the results widely, they can be shown in different stages, such as: Hypothesis 1. The first question referred to the relationship between the social components of resilience in increasing social trust, assuming that there is a meaningful relationship between the components of social resilience and trust There is a social. According to the research results, the level of completeness of the test error for the 99% confidence level is less than 0.01, so the hypothesis is confirmed. As a result, there is a significant relationship between social resilience and social trust, and it was also the strongest component of citizens' social security with an average (8.29). Hypothesis 2: The importance and weight of the components of social trust were questioned. The existing hypothesis for this question was the direct and positive effect of social indicators on social trust, which was also proved in the analysis obtained from the emphatic factor analysis of this hypothesis. The highest priority in this hypothesis is related to the level of education with a rank of 4.80 and the lowest priority is related to the level of communication with a rank of 3.16. The general result of this study showed that Abkooh neighborhood of Mashhad has social resilience despite the problems in the urban context and the lack of facilities and social justice.

Discussion

In recent years, with the increasing and pervasiveness of crises and tensions in all areas of life, including economic, social, political, and cultural, the degree of social resilience in the foundation of society is always considered a fundamental and important principle. Because the more social resilience there is in a set. It will be easier for that society to endure the crisis and the damage. Therefore, policy makers and planners in various areas of finance and economics, social,

political, environmental and other areas consider the measurement, measurement and study of social resilience indicators as the most important measures. A city can be considered as a resilient city when it has a tangible, balanced and close growth in all dimensions, criteria and indicators studied. In most cities of Iran, there are potentially suitable bases for social resilience. We must strive to bring them all to fruition and strengthen social contexts, including beliefs, social capital, social participation, social trust, social cohesion, social relations, and social identity. Considering the study of social trust and its effect in this study, it can be said that social trust is the effect of individuals' beliefs on understanding each other's behavior and the more this understanding and trust between a society increases, it would be more likely for that society to move towards stability and resilience; therefore, according to the results of this study, it can be said that the level of social trust has a positive and significant effect on social resilience

Ethical considerations

Contribution of authors

The authors have contributed effectively to this article.

Funds

No financial support was received from any institution or organization for the publication of this article.

Conflict of interest

In conducting the present study, the authors had no conflict of interest.

Following the principles of research ethics

In this article, in addition to observing the principles of professional ethics, all the rights related to the cited interests are observed and the sources are carefully stated

مقدمه

یکی از معضلاتی که همواره و در طی زمانهای متمادی زندگی جوامع انسانی را مورد تهدید قرار داده، وقوع بلایا و سوانحی است که صدمات جبرانناپذیری به ابعاد مختلف زندگی انسانها اعم از حوزه‌های سکونتی، اجتماعی، اقتصادی، زیست‌محیطی و روان‌شناختی وارد می‌کند (محمدپور لیما، ۲۰۱۶). به‌طور کلی، ادبیات تاب‌آوری شهری غالباً یک یا ترکیبی از رویکردهای توانایی برنامه‌ریزی و آماده‌سازی، جذب، بازیابی و سازگاری با حوادث ناگوار را برای تقویت به کار می‌برد (مویز و همکاران، ۲۰۲۱).^۱ بر این اساس تاب‌آوری در یک جامعه در برابر بحرانها، فشارها و حوادث ناگهانی، به میزان تاب‌آوری اجتماعی آن جامعه بستگی دارد. به‌عبارتی دیگر، زمانی یک جامعه به‌سوی تاب‌آوری حرکت می‌کند که آن جامعه به لحاظ ابعاد و مؤلفه‌های اجتماعی تاب‌آور باشد؛ بنابراین تاب‌آوری به‌عنوان راهی برای تقویت جوامع با استفاده از ظرفیت آنها است (کارهولم و همکاران، ۲۰۱۴).^۲

اعتماد اجتماعی عاملی حیاتی برای پیشرفت و توسعه ارتباطات اجتماعی است و با به حرکت درآوردن همکاری و هم‌افزایی می‌تواند در مواجهه با مشکلات موجود، تفاوت ایجاد کرده و قراردادهای اجتماعی را به انجام برساند (حیدرآبادی، ۲۰۱۲). البته گاهی چالشهای مختلف در طول زمان باعث افزایش و یا کاهش اعتماد اجتماعی در یک جامعه می‌شود. از جمله عواملی که در این روند تأثیرگذار هستند می‌توان به تجربیات فردی در طول دوره زندگی، درآمدهای نابرابر که حاصل از اجرای برخی سیاستهای اجتماعی و اقتصادی است، جایگزینی نسل جدید با نسل قدیمی و قابل‌اعتمادتر، سطح تنوع قومی و تفکیک مسکونی، جابجایی شغلی و به‌طور کلی میزان اشتغال و بیکاری و ارتباطات اجتماعی اشاره کرد (مویز و همکاران، ۲۰۲۱).

1. Mewes

2. Karrholm

در این رابطه یکی از روشهای ترکیبی که در اعتماد اجتماعی تأثیر دارد، باورهای افراد از درک رفتار یکدیگر است (لاتکین، ۲۰۲۱)^۱؛ که این خود یکی از ویژگی جمعی به حساب می‌آید؛ بنابراین یک جامعه زمانی ایمن است که اعتماد اجتماعی بین روابط وجود داشته باشد (لوئیس و همکاران، ۱۹۸۵)^۲.

به‌طور کلی در کشورهای با اعتماد بالا نسبت به کشورهایی که در آنها بی‌اعتمادی حاکم است، فساد کمتری وجود دارد؛ بنابراین اعتماد اجتماعی چیزی است که از نظر هنجاری برای سیاست‌گذاران مطلوب است (مویز و همکاران، ۲۰۲۱). هنگامی که در یک جامعه فشارهای جدید و پیچیده‌ای اعمال می‌شود سازگاری با تفکرات راهبردی، ضروری است. اینها عواملی اساسی هستند که نبود آنها باعث در معرض خطر قرار گرفتن سلامت و وحدت اجتماعی، ثبات جامعه و همچنین موفقیت و کامیابی آن جامعه می‌شود.

در مبحث تاب‌آوری تمرکز فعلی عمدتاً روی سه بعد محیط‌زیستی، کالبدی و زیرساختی، حاکمیت و نهادی است و ابعاد اجتماعی و اقتصادی تاب‌آوری نسبتاً کمتر مورد توجه قرار گرفته است (شریفی، ۲۰۲۰). از این رو پژوهش حاضر بر آن است تا تاب‌آوری اجتماعی را بر مبنای اعتماد اجتماعی مورد بررسی قرار دهد. لذا در همین راستا سعی در پاسخ به این پرسش است که چگونه می‌توان به ارزیابی مؤلفه‌های اجتماعی تاب‌آوری در افزایش اعتماد اجتماعی پرداخت؟ هر کدام از مؤلفه‌های اعتماد اجتماعی دارای چه اهمیت و وزنی است؟ در این پژوهش ضمن تأکید بر ادبیات موضوع و بررسی پژوهشهای پیشین در این زمینه ابعاد و مؤلفه‌های تاب‌آوری، شاخصهای ارزیابی تاب‌آوری اجتماعی بر پایه اعتماد اجتماعی شهروندان مورد بررسی قرار گرفته است و در ادامه بر اساس شرایط و ویژگیهای محیط به تحلیل شاخصها در منطقه یک شهر مشهد اقدام شده است.

1. Latkin
2. Lewis

مبانی نظری

تاب‌آوری در فرهنگ لغات، توانایی بازیابی، بهبود سریع، تغییر، شناوری، کشسانی و همچنین خاصیت فنری و ارتجاعی ترجمه شده است. فرهنگ لغت انگلیسی آکسفورد ۱۹۸۹ تاب‌آوری را با عنوانهای، به حالت نخستین برگشتن یا به سر جای خود برگشتن و یا انعطاف‌پذیری، توانایی بازگشت به شکل یا حالت اولیه بعد از خم‌شدن یا ضربه تعریف کرده است (میرارض گر، ۲۰۱۵). در اینکه کلمه تاب‌آوری مربوط به کدام حوزه علمی است بحث است. برخی آن را مربوط به حوزه بوم‌شناسی و برخی دیگر آن را متعلق به فیزیک می‌دانند (لیو و ون در، ۲۰۰۰). عده‌ای هم معتقدند که واژه تاب‌آوری از قوانین روانشناسی و روان‌پزشکی گرفته شده است و مربوط به گارمزی، وارنر و اسمیت است (کلاین، ۲۰۰۳).^۲ تاکنون تعاریف متعدد و متنوعی از تاب‌آوری بیان شده است؛ اما به دلیل کاربرد گسترده آن در علوم مختلف، هنوز تعریف جامعی از تاب‌آوری ارائه نشده است. لیکن محققان به‌طور مشترک تاب‌آوری را پیش‌بینی سلامت روانی و پیامد ظرفیت کارکردی و کفایت اجتماعی تعریف کرده‌اند (میرارض گر، ۲۰۱۵). به بیانی دیگر تاب‌آوری علاوه بر راه‌حلهای کالبدی نظیر زیرساختها و ساختمانها، بر قابلیت‌های سیستم‌های اجتماعی، اقتصادی و سازمانی شهر هم تأکید فراوان دارد و به مشارکت مردمی و توسعه اجتماعی نیز عمیق‌تر و جدی‌تر نگاه می‌کند (محمدپور لیما، ۲۰۱۶). با توجه به معانی و مفاهیم مختلف تاب‌آوری در جدول زیر برخی از تعاریف تاب‌آوری از دیدگاه محققان در حوزه‌های مختلف جمع‌آوری شده است.

1. Leeuw and Van der
2. Klein

جدول ۱ - تعاریف تاب‌آوری از دیدگاه‌های مختلف

تعریف	سال	نظریه پرداز
تاب‌آوری به این معناست که جامعه قادر به تحمل سوانح طبیعی شدید است بدون آنکه دچار خسارات عمده، آسیبها، توقف در تولید و یا کاهش کیفیت زندگی شود و بدون دریافت کمک زیاد از بیرون جامعه.	۱۹۹۹	میلتی ^۱
قدرت گروهها برای انطباق با فشارهای خارجی است که در نتیجه تغییرات اجتماعی، سیاسی و... به وجود می‌آید.	۲۰۰۰	ادگر ^۲
توانایی یک عامل اجتماعی برای مقابله یا انطباق با تنشهای مخاطره‌آمیز.	۲۰۰۳	پلینگ ^۳
تاب‌آوری وسیله اندازه‌گیری عملکرد افراد و جوامع در سازش با واقعیت تغییر یافته و بهره‌گیری از امکانات جدید است.	۲۰۰۶	پاتون ^۴ و همکاران
فرد، جامعه، اکوسیستم، یا شهری که در مقابل خطر و فشار تاب‌آوری دارد، به سرعت به شرایط متعادل بازگشته و یا اینکه به آسانی شرایط خود را به گونه‌ای جدید تغییر می‌دهد.	۲۰۰۷	پندال ^۵
توانایی گروهها یا جوامع برای انطباق با تنشهای خارجی و آشفتگیها. توانایی واحدهای اجتماعی در تقلیل مخاطرات، انجام فعالیتهای بازایی برای کاهش از هم گسیختگی اجتماعی. توانایی برای بهره‌گیری از فرصتها.	۲۰۱۲	رفیعیان و همکاران

تاب‌آوری اجتماعی توانایی گروهها و یا جوامع برای مقابله با تنشهای خارجی و اختلالات در مواجهه با تغییرات اجتماعی، سیاسی و زیست‌محیطی تعریف می‌شود (ادگر، ۲۰۰۰). بر این اساس می‌توان گفت تاب‌آوری اجتماعی شامل شرایطی است که تحت آن افراد و گروههای اجتماعی با تغییرات محیطی انطباق می‌یابند. به‌طور کلی قابلیت تاب‌آوری

1. Mileti

2. Adger

3. Pellig

4. Paton

5. Pental

اجتماعی، توان یک اجتماع برای برگشت به تعادل یا پاسخ مثبت به مصیبتها است (کک^۱ و همکاران، ۲۰۱۳).

تلاش برای تاب‌آوری اجتماعی می‌تواند با ارتقای سطح زندگی از طریق افزایش میزان درآمد، تحصیلات، مراقبتهای پزشکی، سلامت، تأمین سکونت، اشتغال، حقوق قانونی، ایمنی در برابر جرم و جنایت، وجود اخلاقیات در جامعه محلی، تراکم جمعیتی مطلوب و مقاومت بناها در برابر مخاطرات و سوانح و بیماریها، کیفیت زندگی یا قابلیت زندگی در جوامع محلی را افزایش دهد (رفعیان و همکاران، ۲۰۱۲).

ممکن است در جامعه‌ای آسیب‌پذیری بالا باشد ولی ارتباطات اجتماعی به‌قدری قوی باشد که برگشت از حالت آسیب‌دیده هرچه زودتر رخ دهد، لذا در این حالت با وجود آسیب‌پذیری بالا تاب‌آوری بالاست (شاو، ۲۰۱۴)^۲. علاوه بر موارد ذکرشده، تاب‌آوری اجتماعی دارای مراحل مختلفی است و به‌طور قابل‌ملاحظه‌ای باعث دوام و استحکام اجتماع می‌شود. سطح انعطاف‌پذیری گروههای مختلف در یک اجتماع با هم تفاوت دارد و عکس‌العمل آنها نیز در موارد بحرانی متفاوت است. وجود گروههای اجتماعی با شرایط اجتماعی، اقتصادی و میزان آسیب‌پذیری متفاوت در یک اجتماع به این معنی است که تاب‌آوری گروههای مختلف در یک جامعه نسبت به یک حادثه متفاوت است. شرایط اجتماعی باعث می‌شود که تعدادی از اعضای جامعه در اثر مصیبتهای وارده کمتر تأثیرپذیر باشند و بعضیها بیشتر (رفعیان و همکاران، ۲۰۱۲).

---

1. Keck
2. Shaw

جدول ۲ - مؤلفه‌های تاب‌آوری اجتماعی از دیدگاه نظریه‌پردازان مختلف

مؤلفه‌های تاب‌آوری اجتماعی	سال	نظریه‌پرداز
امکانات متنوع، مهاجرت، تنوع قومیتی، مشارکت، حس تعلق، امنیت، فراگیری اجتماعی	۲۰۰۰	ادگر
ثروت، دسترسی به منابع مالی، مشارکت اجتماعی، ارتباطات	۲۰۰۸	کاتر ^۱
ارتباطات، مشارکت، حس تعلق، منابع مالی، عدالت اجتماعی، انعطاف‌پذیری، خلاقیت، اعتماد اجتماعی	۲۰۰۸	نوریس و همکاران
دسترسی به منابع تولیدی، پیش‌بینی بهداشت و آموزش، دسترسی به اطلاعات، امکانات مشترک، تنظیمات آموزشی و فرهنگی، برنامه‌های مدیریت حوادث	۲۰۱۷	گیبرد
عقاید و مذهب، سرمایه اجتماعی و فرهنگی، امنیت اجتماعی و فرهنگی، جمعیت، جنسیت، توزیع و نرخ رشد جمعیت، قومیت، نژاد و زبان، حس تعلق، هویت اجتماعی، ساختار خانواده، سنن، آداب و رسوم، مهاجرت، مشارکت عمومی، درس‌پذیری از تجارب	۲۰۱۶	بهتاش
مشارکت، درس‌پذیری از تجارب، سرمایه اجتماعی، مهارت، درک محلی از خطر، اعتماد و امنیت اجتماعی	۲۰۱۷	مبارکی و همکاران

اعتماد اجتماعی اعتقادی است که بر اساس آن می‌توان به بیشتر افراد، حتی غریبه‌ها نیز اعتماد کرد. این اعتماد همکاری بین افراد را تسهیل می‌کند. همچنین می‌تواند پادزهری حیاتی برای طیف وسیعی از مشکلات فعلی کنش جمعی مانند جرم و حفاظت شود. بر اساس دیدگاه تجربی، افراد دائماً اعتماد خود را بر اساس تجربیات واقعی خود به‌روز می‌کنند. برای تعیین اعتماد مردم به این روش حداقل سه نوع تجربه مختلف فرض شده است؛ ۱- استفاده از تجارب تعامل مثبت برای برقراری ارتباط با غریبه‌ها ۲- تجربیات عینی با (نمایندگان) مؤسسات برای مثال بازاریابان یا کارفرمایان که به نمایندگی از مؤسسات بازار کار، انصاف عمومی را مورد ارزیابی قرار می‌دهند ۳- تجارب آسیب‌زا.

1. Cutter

جابجایی شغلی و اعتماد اجتماعی از نظر تئوری و مکانیزم روان‌شناختی، تجربه بیکاری را به بی‌اعتمادی و احساس و هویت فردی مرتبط می‌داند (لارنس و همکاران، ۲۰۱۵)^۱. لورنس چندین مکانیزم بالقوه را توضیح می‌دهد که جابجایی شغلی ممکن است باعث کاهش اعتماد اجتماعی شود؛ از انحلال شبکه اجتماعی یا جدا شدن جامعه تا فرسایش اعتماد نهادی به کارفرمایان؛ بنابراین حوادث آسیب‌زای زندگی ممکن است تأثیر منفی مداوم بر اعتماد اجتماعی داشته باشد.

واضح است که اعتماد کردن در شرایط خاص بیکاری، ممکن است یکی از آن حوادث آسیب‌زا باشد؛ به‌ویژه در جوامعی که کار برای ایجاد هویت اجتماعی تعیین‌کننده است. از نظر تئوری، وضعیت اقتصادی- اجتماعی پایین با خطرات زیادی برای مواجهه با انگ، بی‌احترامی و تبعیض همراه است. برعکس، وضعیت اقتصادی- اجتماعی بالا با افزایش اعتماد اجتماعی همراه است؛ زیرا منابع مالی بیشتری برای مقابله با خطرات و آسیب‌پذیریهای اعتماد اجتماعی به همراه دارد (برانت و همکاران، ۲۰۱۵)^۲. به‌طورکلی نقش درآمد عینی و ذهنی به این شکل بیان می‌شود که کاهش (افزایش) درآمد منجر به کاهش (افزایش) اعتماد اجتماعی می‌شود و کاهش (افزایش) رضایت از درآمد منجر به کاهش (افزایش) اعتماد اجتماعی می‌شود.

ارتباطات اجتماعی و اعتماد اجتماعی با افراد شناخته‌شده نه‌تنها می‌تواند اعتماد بین افراد را تقویت کند، بلکه حتی می‌تواند در ارتباط با افراد غریبه مؤثر باشد. تغییر در اعتماد اجتماعی به دنبال تغییر در دفعات ملاقات با دیگران است. به این معنی که ارتباطات اجتماعی ممکن است سطح بالاتری از اعتماد اجتماعی را به وجود آورد. اعتماد اجتماعی یک معیار خلاصه‌ای و منعکس‌کننده انصاف و اثربخشی نهادهای سیاسی است (روتشتاین^۳ و همکاران، ۲۰۰۸).

1. Laurence
2. Brandt
3. Rothstein

سازوکار پیشنهادی که نهادهای دولتی و مردم را به هم پیوند می‌دهد، اعتماد اجتماعی، تجربیات خاص افراد در مورد نهادهای سیاسی و ادراک آنهاست. سطح بالای اعتماد نهادی منجر به سطوح بالاتر اجتماعی می‌شود. هرچه اعتماد مردم به نهادهای سیاسی بالاتر (پایین‌تر) باشد، میزان اعتماد اجتماعی آنها نیز بالاتر (پایین‌تر) خواهد بود. با توجه به توضیحات ذکر شده و بررسی منابع مختلف مؤلفه‌های اعتماد اجتماعی در جدول شماره ۳ بیان شده است.

جدول ۳ - مؤلفه‌های اعتماد اجتماعی از دیدگاه نظریه‌پردازان مختلف

مؤلفه‌های اعتماد اجتماعی	سال	نظریه‌پرداز
توجه به تعهدات، عدالت اجتماعی	۲۰۰۰	جیمز کلمن / (زین آبادی، ۲۰۰۸)
امنیت، هویت اجتماعی، وابستگی، خلاقیت، ارتباطات	۲۰۰۸	گیدنز / (کاظمی، ۲۰۱۴)
مذهب، همگونی اجتماعی، فقدان شکافهای اقتصادی، برابری اجتماعی، فقدان فساد	۲۰۰۵	دلهی و نیوتن / (خلیلی اردکانی، ۲۰۱۶)
میزان تحصیلات، میزان استفاده از رسانه‌های جمعی، اعتماد سیاسی، فرهنگ	۲۰۰۳	فرایتاگ / (خلیلی اردکانی، ۲۰۱۶)
روابط اجتماعی، نوع تعاملات اجتماعی، اعتقادات مذهبی، تعهد اجتماعی، مشارکت، رضایت از زندگی	۲۰۱۶	خلیلی اردکانی، ۲۰۱۶

پیشینه تجربی

رفیعیان و دیگران (۲۰۱۲) در مقاله‌ای با عنوان تبیین مفهومی تاب‌آوری و شاخص‌سازی آن در مدیریت سوانح اجتماع‌محور (CBDM) با هدف گسترش چارچوب مفهومی تاب‌آوری در مدیریت سوانح اجتماع‌محور و با استفاده از روش توصیفی-تحلیلی به تبیین شاخصهای مطلوب در ابعاد اجتماعی، اقتصادی، نهادی و کالبدی-محیطی پرداخته و مدل‌های تاب‌آوری را تشریح می‌کند.

فرزاد بهتاش (۲۰۱۶) در مقاله‌ای با عنوان تعیین ابعاد و مؤلفه‌های شهرهای اسلامی با استفاده از روش توصیفی-تحلیلی به سیر تاریخ ایجاد و مقاومت شهرها در برابر بلایا پرداخته و از تاب‌آوری با عبارت ظرفیت تحمل یاد می‌کنند و پس‌از آن برای بررسی تاب‌آوری شهری از الگوی ارزیابی ظرفیت با رویکرد مبتنی بر نگرش سیستمی استفاده کرده و در نهایت ابعاد دو مؤلفه‌های پیشنهادی برای تاب‌آوری شهر اسلامی را مشخص می‌کنند.

رضایی (۲۰۱۳) در مقاله‌ای با عنوان ارزیابی تاب‌آوری اقتصادی و نهادی جوامع شهری در برابر سوانح طبیعی، با هدف ارزیابی میزان تاب‌آوری خانوارهای ساکن در محله‌های شهر تهران برای شناسایی میزان ظرفیت و توانایی بازگشت آنها در مواجهه با سانحه احتمالی زلزله، با استفاده از روش بررسی توصیفی-تحلیلی، ابتدا شاخصها و عوامل مؤثر بر تاب‌آوری اقتصادی و نهادی را شناسایی و سپس به ارزیابی شاخصها در محلات تهران می‌پردازد و محلات تهران را از نظر شاخصهای تاب‌آوری اقتصادی و نهادی رتبه‌بندی می‌کند.

جان میوز و همکاران (۲۰۲۱) در مقاله‌ای با عنوان عوامل مؤثر بر کاهش اعتماد اجتماعی در سطح فردی در ایالات متحده بررسی و به این نتیجه دست یافت که کاهش اعتماد به مؤسسات، دولت و افزایش بیکاری ممکن است حدود نیمی از درصد کاهش اعتماد اجتماعی ایالات متحده را توضیح دهد.

برانت و همکاران (۲۰۱۵) در مقاله‌ای با عنوان چالشهای درآمد، تغییر در اعتماد اجتماعی را بررسی می‌کند. او به این نتیجه رسید که جابجایی شغلی ممکن است باعث کاهش اعتماد اجتماعی شود و در جوامعی که کار برای ایجاد هویت اجتماعی تعیین‌کننده است، باعث آسیب‌پذیری و کاهش اعتماد اجتماعی شهروندان شود.

بیلین و همکارش (۲۰۱۵)^۱ در مقاله‌ای با عنوان حکمرانی برای تاب‌آوری شهری با هدف

1. Beilin

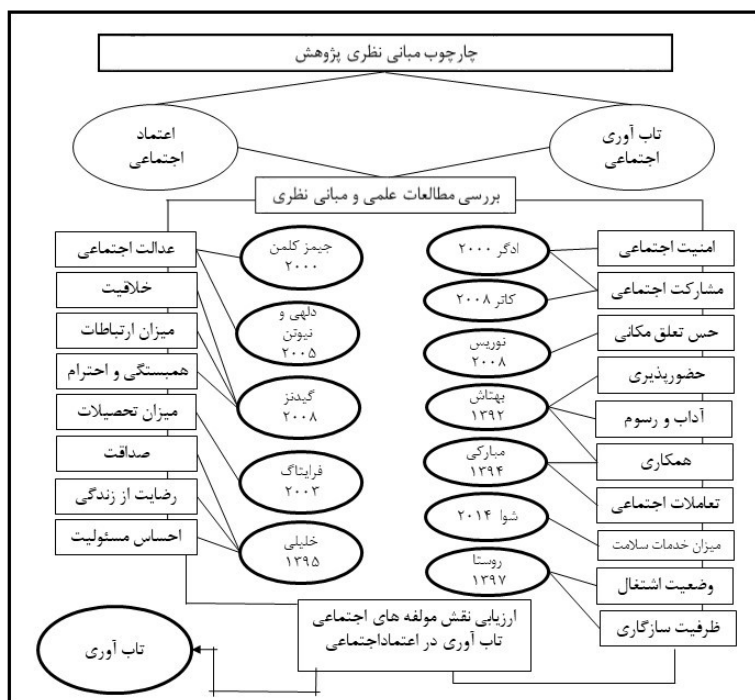
به جریان انداختن قطع ارتباط میان وقایع زیست‌محیطی و ساختار اجتماعی و با روش توصیفی-تحلیلی به علل انحطاط ساختار اجتماعی در استرالیا می‌پردازند. آنها پیوند ساختار اجتماعی و وقایع زیست‌محیطی را بیان می‌کنند و نتیجه می‌گیرند که نقاط قوت و ضعف سیاستها و پروژه‌ها و در برخی موارد فرایندهای بالقوه دگرگون شونده، ساخت تاب‌آوری اجتماعی- زیست‌محیطی را برای تحقیقات آینده تشویق می‌کنند. هاروی (۲۰۰۳)^۱ در کتاب عدالت اجتماعی و شهر به مباحثی مانند خوراک، وسایل حمل‌ونقل، خدمات اجتماعی، خدمات بهداشتی، تحصیلات، خدمات مربوط به محیط‌زیست، مسکن، کالاهای مصرفی و تأسیسات پرداخته و آن را لازمه اساسی عدالت در یک شهر بیان می‌کند. وجه تمایز این پژوهش با سایر پژوهشها، توجه صرف به مبحث تاب‌آوری اجتماعی و تعادل‌بخشی در مناطق شهری اصفهان، شناسایی شاخصهای تاب‌آوری اجتماعی و سنجش آن در مقیاس مناطق شهری و در نهایت رتبه‌بندی مناطق شهری اصفهان با استفاده از تکنیک Topsis است. بحرانها و تنشهای پی‌درپی اقتصادی در دنیا، ضرورت بحث و پرداخت به نظریات و ایده‌های انعطاف‌پذیری و تاب‌آوری را در زمینه‌های مختلف اقتصادی و سیاسی و البته اجتماعی را سبب شده است؛ به‌نحوی که بسیاری از جوامع برای دستیابی به توسعه و موفقیت، پیاده‌سازی سیاستهای انعطاف‌پذیر و مقاومتی در برابر تغییرها و آسیبها را در دستور کار خود قرار داده‌اند (بریگوگلیو، ۲۰۰۸)^۲.

از آنجایی که آسیبها و بحرانهای اجتماعی و در نهایت بر هم خوردن رفاه اجتماعی، یکی از تبعات سنگین بحرانهای اقتصادی است، ضرورت ورود ادبیات تاب‌آوری به برنامه‌ریزی و سیاست‌گذاریهای اجتماعی به امری غیرقابل‌اجتناب تبدیل شده است (سام آرام، ۲۰۱۷). در نهایت این‌گونه می‌توان استنباط کرد که با افزایش مقاوم‌سازی و ایجاد ثبات و سازگاری

-
1. Harvey
  2. Briguglio

در برابر تنشها، ریسک و خطرات، می‌توان ظرفیتها و پتانسیلهای یک جامعه را بازسازی کرد و از آنها در برابر شوکهای پیش‌بینی نشده استفاده کرد. در اینصورت هر چه انعطاف‌پذیری سیستم اجتماعی بیشتر باشد، آسیب‌پذیری اجتماعی آن جامعه در بحرانها و تنشها کاهش خواهد یافت. به‌طورکلی اعتماد اجتماعی یکی از جنبه‌های مهم روابط انسانی است که زمینه را برای ایجاد ارتباط و همکاری میان اعضای جامعه فراهم می‌کند. از این‌رو اعتماد اجتماعی همواره از اهمیت زیادی برخوردار بوده است؛ و می‌تواند به تاب‌آوری اجتماعی جامعه کمک کند (قربانی و همکاران، ۲۰۱۵)؛ اما تحقیقات بسیاری پیرامون عوامل مؤثر بر تاب‌آوری اجتماعی و اعتماد اجتماعی انجام شده که هر کدام از دریچه‌ای به موضوع وارد شده‌اند و متغیرهایی را برای بررسی در پژوهش به کار گرفته‌اند. اهم این متغیرها در شکل ۱ آمده است.

شکل ۱- چارچوب نظری پژوهش

روش

پژوهش حاضر از نظر ماهیت توصیفی-تحلیلی و هدف آن کاربردی است. اسناد این پژوهش از طریق گردآوری اطلاعات به روش کتابخانه‌ای به دست آمد. بر اساس پژوهشهای معتبر داخلی و خارجی، شاخصهای مؤثر بر تاب‌آوری اجتماعی و اعتماد اجتماعی استخراج شد. پس از آن با کمک روش پیمایشی، پرسشنامه بر اساس چارچوب نظری پژوهش و با توجه به شاخصهای به دست آمده طراحی شد.

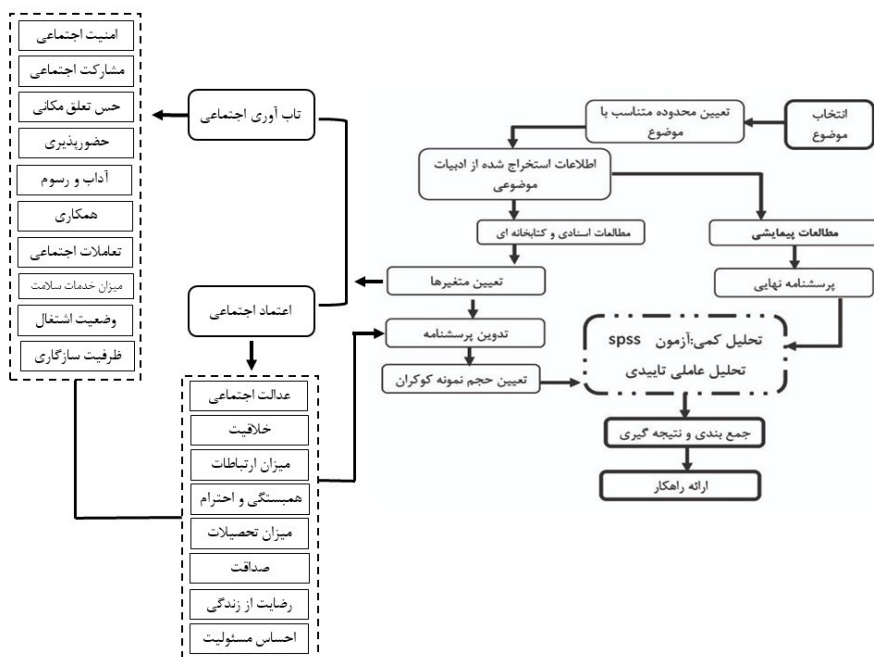
جامعه آماری تحقیق تعداد ۵۲۷۱ نفر از ساکنان محله آبکوه شهر مشهد و افراد آشنا با این محله هستند. حجم نمونه آماری بر اساس فرمول کوکران با سطح معناداری ۹۵ درصد، تعداد ۳۵۷ نفر برآورد شد که با استفاده از نمونه‌گیری تصادفی ساده این تعداد پرسشنامه بین ساکنان توزیع و تکمیل شد. در این پرسشنامه از تکنیک طیف لیکرت پنج‌درجه‌ای و بر اساس مؤلفه‌های چارچوب نظری استفاده شد. همچنین در دو مرحله پیش‌آزمون (پایلوت) به منظور تأیید پایایی مرحله تکمیل نهایی شده است. پایایی آن نیز به وسیله ضریب آلفای کرونباخ موردسنجش قرار گرفت که دارای اعتبار بین ۰/۷۷۶ تا ۰/۷۹۸ بود و درجه معناداری آن، تأیید شد.

در ادامه شاخصها، زیرشاخصها و ضریب پایایی متغیرهای بعد اجتماعی تاب‌آوری و اعتماد اجتماعی به تفکیک آورده شد. در محیط نرم‌افزار SPSS به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها، از روش عاملی تأییدی، استفاده شد و اهمیت هر یک از عوامل مشخص شد. سؤالات تدوین شده در این پژوهش، مجموعه‌ای از گزینه‌هایی است که بر اساس شاخصهای برآمده از دل مبانی نظری استخراج شدند.

پس از تلفیق و مرتب‌سازی مؤلفه‌ها، دو متغیر اصلی و ۱۸ مؤلفه به دست آمد. انتظام این گزینه‌ها در چارچوب هنجارهای کیفی زمینه‌ساز سنجش هریک از مؤلفه‌ها در قالب طیف

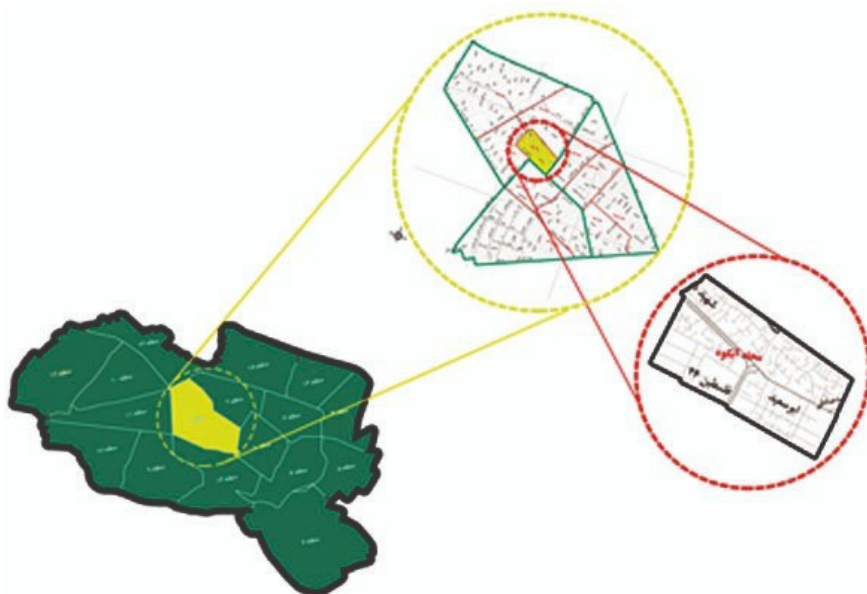
لیکرت می‌شود. با توجه به ضرورت انتخاب موضوع که در مقدمه پژوهش به آن اشاره شد، محله آبکوه به عنوان نمونه موردی متناسب با موضوع تعیین شد. اسناد و مطالعات داخلی و خارجی معتبر برای رسیدن به شاخص‌ها و مؤلفه‌های موردنیاز موردبررسی قرار گرفت. بر اساس مؤلفه‌های مشخص شده پرسشنامه اولیه تدوین و پژوهش وارد مطالعات پیمایشی شد. با تأیید مؤلفه‌ها پرسشنامه نهایی نیز شکل گرفت. پس از آن داده‌های اطلاعاتی به دست آمده از محله مجد توسط نرم‌افزار SPSS و تحلیل عاملی تأییدی فرضیه‌های موردنظر اثبات و یا رد شد. در انتها پژوهش با نتایج به دست آمده و ارائه راهکارها این مبحث به جمع‌بندی رسید.

شکل ۲ - فرآیند انجام پژوهش

بافت آبکوه با مساحت حدود ۳۰ هکتار در مجاورت پهنه‌های برخوردار و توسعه‌یافته کلان‌شهر مشهد (منطقه یک شهرداری) قرار گرفته است و موقعیت این محدوده از شرق به بلوار شهید صادقی (سازمان آب) و از شمال به خیابان آپادانا و از غرب به خیابان فرهاد منتهی می‌شود.

شکل ۳ - معرفی محدوده مورد مطالعه در شهر مشهد

یافته‌ها

تجزیه و تحلیل داده‌ها فرایندی چندمرحله‌ای است که طی آن داده‌هایی که به طرق مختلف جمع‌آوری شده‌اند، خلاصه، دسته‌بندی و درنهایت پردازش می‌شوند تا زمینه برقراری انواع تحلیلها و ارتباط بین داده‌ها به‌منظور آزمون فرضیه‌ها فراهم شود. در این فصل داده‌های جمع‌آوری‌شده مربوط به متغیرهای تحقیق با استفاده از تحلیلهای آماری مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته و فرضیات نیز مورد آزمون قرار می‌گیرند.

جداول اطلاعات آماری از متغیرهای اصلی مدل و برخی اطلاعات پایه‌ای در خصوص مدل تحقیق در این فصل ارائه شده و درنهایت، نتایج اجرای مدل رگرسیونی بیان خواهد شد. میزان آلفای کرونباخ برای متغیرهای تاب‌آوری اجتماعی $0/776$ و متغیرهای اعتماد اجتماعی $0/756$ است؛ که بالاتر از $0/7$ است. در نتیجه روایی و پایایی لازم برای متغیرها وجود دارد. در این بخش نتایج مربوط به سؤالات با استفاده از آمار توصیفی و آمار استنباطی متغیرهای پژوهش ارائه شده است. در این پژوهش به ارزیابی نقش مؤلفه‌های اجتماعی تاب‌آوری در افزایش اعتماد اجتماعی شهروندان پرداخته شده است.

توصیف نمونه

در این قسمت به توصیف داده‌های گردآوری‌شده از نمونه مورد مطالعه به‌واسطه آمار توصیفی پرداخته می‌شود. نمونه مورد مطالعه در این پژوهش ۳۵۷ نفر از شهروندان محله آبکوه شهر مشهد بود؛ بنابراین، در قسمت آمار توصیفی ویژگیهای و شرایط عمومی پاسخگویان و آمارهای مربوط به شاخصهای گرایش به مرکز مشخص شده است. پاسخ‌دهندگان ۱۴۷ مرد و ۱۹۵ زن بودند. در حدود ۴۵ درصد افراد در گروه سنی ۲۰ تا ۳۰ سال و بالاترین گروه سنی پاسخ‌دهنده به سؤالات بودند. همچنین از نظر مدرک تحصیلی در حدود ۶۰ درصد افراد دیپلم و کارشناسی بودند و از نظر شغل دارای تنوعی از مشاغل کارمند، آزاد، کارگر و برخی

از افراد بیکار بودند. از نظر سابقه سکونت بیش از ۵۰ درصد افراد بین ۱ تا ۱۰ سال سابقه زندگی در این محدوده را دارند.

تحلیل استنباطی

در جدول ۴، مقدار چولگی مشاهده‌شده برای متغیرهای موردمطالعه در بازه (۲، ۲-) قرار دارد؛ یعنی از لحاظ کجی متغیرهای پژوهش نرمال بوده و توزیع آن متقارن است. مقدار کشیدگی متغیرها نیز در بازه (۲، ۲) قرار دارد. این نشان می‌دهد توزیع متغیرها از کشیدگی نرمال برخوردار است. پس احتمالاً توزیع نرمال دارند. ۶-۴ و ۸-۴ نرمال بودن اعداد این متغیرها را نشان می‌دهد.

جدول ۴- شاخصهای مرکزی، پراکندگی و توزیع عوامل

متغیرها	مرکزی		پراکندگی		شکل توزیع	
	میانگین	واریانس	انحراف معیار	چولگی	کشیدگی	
تاب‌آوری اجتماعی	۵۷/۵۰	۱۸۵/۸۰	۱۲/۵۲	-۰/۷۷۱	۱/۹۶۵	
اعتماد اجتماعی	۴۱/۰۱	۱۰۰/۸۰	۱۰/۰۴	-۰/۶۴۹	۰/۱۰۹	

همبستگی داده‌ها

با استفاده از آزمون کلموگروف - اسمیرنوف، S-k در تاب‌آوری اجتماعی ۰/۱۰۸ و در اعتماد اجتماعی ۰/۱۰۲ است. در نتیجه داده‌ها از نوع ناپارامتریک تعیین می‌شود.

آزمون فرضیات

فرضیه اصلی پژوهش رابطه معناداری بین مؤلفه‌های تاب‌آوری اجتماعی و اعتماد اجتماعی وجود دارد، است. رابطه اسپرمن برای نشان دادن رابطه متغیرها با هم آمده است. در این جدول تاب‌آوری اجتماعی به همراه مؤلفه‌های آن با اعتماد اجتماعی و مؤلفه‌های آن

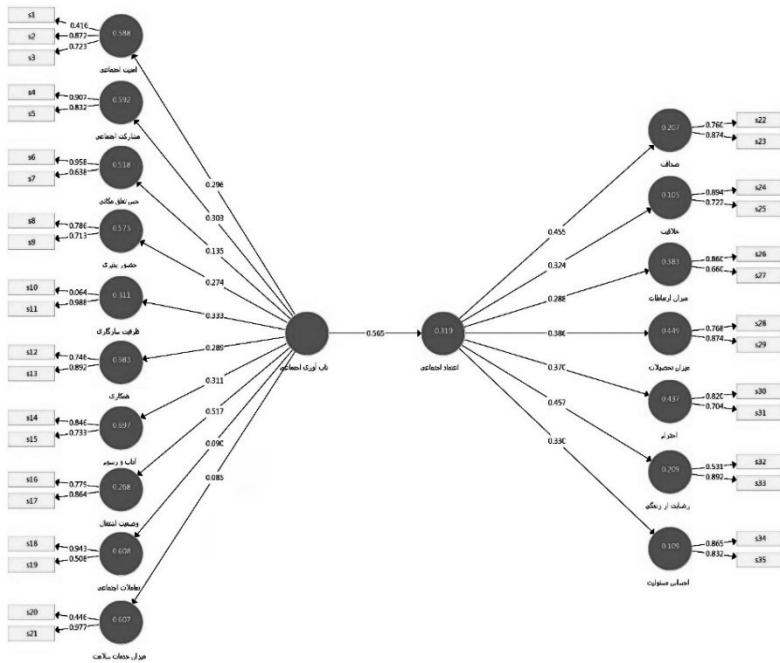
آمده است (چون متغیرها ناپارامتریک بوده‌اند از رابطه اسپرمن استفاده شده است).

جدول ۵- آزمون اسپرمن بین تاب‌آوری اجتماعی و یادگیری

مؤلفه‌ها	۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸	۹	۱۰	۱۱	۱۲	۱۳	۱۴	۱۵	۱۶	۱۷	
تاب‌آوری	۱																	
امنیت اجتماعی	۰۲۴۰۰	۱																
مشارکت اجتماعی	۰۱۷۵۰۰	۰۱۵۰۰۰	۱															
حس تعلق مکانی	۰۲۶۱۰۰	۰۱۸۱۰۰	۰۱۰۰۰	۱														
حضور پذیری	۰۱۵۲۰۰	۰۱۶۶۰۰	۰۱۲۰۰۰	۰۲۶۰۰	۱													
تقریبیت سازگاری	۰۲۶۶۰۰	۰۱۰۲۰۰	۰۱۰۲۰۰	۰۱۱۴۰۰	۰۱۱۴۰۰	۱												
هشکری	۰۲۶۰۰۰	۰۱۰۲۰۰	۰۱۲۶۰۰	۰۱۳۱۰۰	۰۱۳۶۰۰	۰۲۵۷۰۰	۱											
آداب و رسوم	۰۱۵۳۰۰۰	۰۱۸۳۰۰۰	۰۱۲۰۰۰	۰۱۰۶۰۰	۰۱۳۵۰۰	۰۱۲۵۰۰	۰۲۶۵۰۰	۱										
وضعیت اشتغال	۰۱۸۱۰۰۰	۰۱۳۱۰۰۰	۰۱۲۶۰۰۰	۰۱۰۲۰۰۰	۰۱۲۰۰۰۰	۰۱۰۸۰۰۰	۰۲۴۶۰۰۰	۰۳۵۵۰۰۰	۱									
تعلیمات اجتماعی	۰۲۴۰۰۰	۰۱۰۲۰۰	۰۱۰۲۰۰	۰۱۰۱۰۰	۰۱۷۱۰۰	۰۱۱۳۰۰۰	۰۱۵۵۰۰۰	۰۲۸۷۰۰۰	۰۲۷۲۰۰۰	۱								
خدمات سلامت	۰۲۶۰۰۰	۰۱۵۷۰۰۰	۰۱۰۷۰۰	۰۱۰۲۰۰	۰۱۸۸۰۰۰	۰۱۳۸۰۰۰	۰۱۳۲۰۰۰	۰۱۷۲۰۰۰	۰۱۸۲۰۰۰	۰۱۱۴۰۰۰	۱							
اعتقاد اجتماعی	۰۱۵۵۱۰۰	۰۱۰۲۰۰	۰۱۲۶۰۰	۰۱۲۶۰۰	۰۱۷۰۰۰	۰۱۳۱۰۰۰	۰۱۳۱۰۰۰	۰۲۷۸۰۰۰	۰۳۰۷۰۰۰	۰۱۲۶۰۰۰	۰۳۰۷۰۰۰	۱						
صلابت	۰۲۵۵۰۰۰	۰۱۵۲۰۰۰	۰۱۳۱۰۰۰	۰۱۷۵۰۰۰	۰۱۳۱۰۰۰	۰۲۸۳۰۰۰	۰۲۱۰۰۰۰	۰۲۷۰۰۰۰	۰۳۰۶۰۰۰	۰۱۸۴۰۰۰	۰۱۳۲۰۰۰	۰۱۳۲۰۰۰	۱					
خلافت	۰۲۶۰۰۰	۰۱۰۲۰۰	۰۱۰۲۰۰	۰۱۳۵۰۰	۰۱۷۰۰۰	۰۱۱۲۵۰۰	۰۲۴۶۰۰۰	۰۱۳۲۰۰۰	۰۲۴۶۰۰۰	۰۱۳۲۰۰۰	۰۲۴۶۰۰۰	۰۱۳۲۰۰۰	۰۱۳۲۰۰۰	۱				
میزان ارتباطات	۰۳۵۰۰۰	۰۱۰۲۰۰	۰۱۰۲۰۰	۰۱۰۲۰۰	۰۱۲۶۰۰	۰۱۰۶۰۰	۰۱۸۷۰۰۰	۰۱۸۷۰۰۰	۰۱۰۶۰۰	۰۱۰۶۰۰	۰۱۰۶۰۰	۰۱۰۶۰۰	۰۱۰۶۰۰	۰۱۰۶۰۰	۱			
میزان تصمیمات	۰۲۴۰۰۰	۰۱۰۲۰۰	۰۱۰۲۰۰	۰۱۰۲۰۰	۰۱۲۶۰۰	۰۱۰۲۰۰	۰۲۴۰۰۰	۰۲۴۰۰۰	۰۱۰۲۰۰	۰۱۰۲۰۰	۰۱۰۲۰۰	۰۱۰۲۰۰	۰۱۰۲۰۰	۰۱۰۲۰۰	۰۱۰۲۰۰	۱		
احترام	۰۲۴۰۰۰	۰۱۰۲۰۰	۰۱۰۲۰۰	۰۱۰۲۰۰	۰۱۲۶۰۰	۰۱۰۲۰۰	۰۲۴۰۰۰	۰۲۴۰۰۰	۰۱۰۲۰۰	۰۱۰۲۰۰	۰۱۰۲۰۰	۰۱۰۲۰۰	۰۱۰۲۰۰	۰۱۰۲۰۰	۰۱۰۲۰۰	۰۱۰۲۰۰	۱	
رضایت از زندگی	۰۲۴۰۰۰	۰۱۰۲۰۰	۰۱۰۲۰۰	۰۱۰۲۰۰	۰۱۲۶۰۰	۰۱۰۲۰۰	۰۲۴۰۰۰	۰۲۴۰۰۰	۰۱۰۲۰۰	۰۱۰۲۰۰	۰۱۰۲۰۰	۰۱۰۲۰۰	۰۱۰۲۰۰	۰۱۰۲۰۰	۰۱۰۲۰۰	۰۱۰۲۰۰	۰۱۰۲۰۰	۱
اصلاحی مسئولیت	۰۲۴۰۰۰	۰۱۰۲۰۰	۰۱۰۲۰۰	۰۱۰۲۰۰	۰۱۲۶۰۰	۰۱۰۲۰۰	۰۲۴۰۰۰	۰۲۴۰۰۰	۰۱۰۲۰۰	۰۱۰۲۰۰	۰۱۰۲۰۰	۰۱۰۲۰۰	۰۱۰۲۰۰	۰۱۰۲۰۰	۰۱۰۲۰۰	۰۱۰۲۰۰	۰۱۰۲۰۰	۰۱۰۲۰۰

با توجه به جدول شماره ۷ بین بعد تاب‌آوری و اعتماد اجتماعی ($R=0/551$) رابطه وجود دارد. رابطه بین تاب‌آوری و اعتماد اجتماعی مثبت است و در یک راستا قرار دارند. برای نشان دادن میزان تأثیر و رابطه بین این دو متغیر از تحلیل عاملی استفاده می‌شود که نشان می‌دهد رابطه وجود دارد. رابطه بین تاب‌آوری و اعتماد اجتماعی مثبت است و در یک راستا قرار دارند. برای نشان دان میزان تأثیر و رابطه بین این دو متغیر از تحلیل عاملی استفاده می‌شود. شکل ۶ تحلیل عاملی رابطه تاب‌آوری و اعتماد اجتماعی را نشان می‌دهد.

شکل ۶- تحلیل عاملی بعد تاب‌آوری با اعتماد اجتماعی

با توجه به شکل ۶ و بررسی میزان هر عامل می‌توان به تأثیر تاب‌آوری بر اعتماد اجتماعی پی برد. میزان عامل نهایی تاب‌آوری بر اعتماد اجتماعی ۰/۵۶۵ است. مقدار تأثیر تاب‌آوری بر اعتماد اجتماعی حداقل ۳۲ درصد است. رابطه تاب‌آوری بر اعتماد اجتماعی مستقیم و همسو است. بالاتر رفتن تاب‌آوری باعث افزایش اعتماد اجتماعی می‌شود.

جدول شماره ۷- برازش الگوی پیشنهادی و تحلیل رگرسیون بر اساس شاخصها

تأثیر	R2	R	T	AVE	CR	بار عامل	رابطه
درصد	۰/۳۱۹	۰/۵۶۵	۱۹/۱۹۰	۱/۰۰	۱/۰۰	۰/۵۶۵	تاب‌آوری / اعتماد اجتماعی

بر اساس نتایج آزمون فریدمن، متغیرهای تاب‌آوری اجتماعی و اعتماد اجتماعی به یکدیگر وابسته هستند. در جدول شماره ۷ اولویت‌بندی تاب‌آوری اجتماعی و اعتماد اجتماعی قابل مشاهده است.

جدول شماره ۸- ترتیب اولویت‌بندی بعد تاب‌آوری و اعتماد اجتماعی

رتبه در مؤلفه	میانگین رتبه	مؤلفه	ابعاد
رتبه یک	۸/۲۹	امنیت اجتماعی	تاب‌آوری
رتبه دوم	۶/۴۲	ظرفیت سازگاری	
رتبه سوم	۵/۶۹	حضور پذیری	
رتبه چهارم	۵/۵۰	حس تعلق مکانی	
رتبه پنجم	۵/۲۵	تعاملات اجتماعی	
رتبه ششم	۵/۱۶	وضعیت اشتغال	
رتبه هفتم	۴/۶۹	میزان خدمات سلامت	
رتبه هشتم	۴/۵۸	مشارکت اجتماعی	
رتبه نهم	۴/۴۸	همکاری	
رتبه دهم	۲/۹۴	آداب و رسوم	
رتبه اول	۴/۸۰	میزان تحصیلات	اعتماد اجتماعی
رتبه دوم	۴/۴۷	رضایت از زندگی	
رتبه سوم	۴/۳۲	صداقت	
رتبه چهارم	۴/۱۶	احترام	
رتبه پنجم	۳/۸۷	احساس مسئولیت	
رتبه ششم	۳/۲۲	خلاقیت	
رتبه هفتم	۳/۱۶	میزان ارتباطات	

بر اساس جدول فوق مؤلفه‌های تاب‌آوری اولویت‌بندی شده است که بالاترین اولویت مربوط به امنیت اجتماعی و کمترین اولویت مربوط به آداب‌ورسوم است. همچنین در اولویت‌بندی مؤلفه‌های اعتماد اجتماعی، بالاترین اولویتها به ترتیب، میزان تحصیلات، رضایت از زندگی و صداقت هستند و کمترین اولویت مربوط به میزان ارتباطات است. در نتیجه نقش تاب‌آوری اجتماعی در اعتماد اجتماعی به ترتیب با ضریب رگرسیونی استاندارد شده ۳۲ درصد و هر دو با سطح معناداری کمتر از ۱ درصد تأثیر مثبت و معنادار و در یک راستا قرار دارند. طبق نتایج پژوهش رابطه تاب‌آوری و اعتماد اجتماعی مستقیم و همسو است. بالاتر رفتن تاب‌آوری باعث افزایش اعتماد اجتماعی می‌شود.

بحث

اعتماد اجتماعی تأثیر باورهای افراد از درک رفتار یکدیگر است و هرچه میزان این درک و اعتماد بین یک جامعه افزایش یابد آن جامعه به‌سوی پایداری و تاب‌آوری پیش خواهد رفت؛ بنابراین با توجه به نتایجی که از این تحقیق حاصل شد می‌توان عنوان کرد که میزان اعتماد اجتماعی تأثیر مثبت و قابل توجهی در تاب‌آوری اجتماعی دارد. این موضوع در بیان و یافته‌های مهدی قربانی و همکارانش (۲۰۱۵) از نتایج قابل توجه است و با نتایج این پژوهش همسویی و خوانایی دارد.

در همین راستا فرانچسکو هرروس معتقد است که دولت می‌تواند تأثیر مثبتی بر توسعه اعتماد اجتماعی داشته باشد و به همین منظور فراهم آوردن سازوکارهای نظری را برای رابطه بین دولت و اعتماد در جامعه را پیشنهاد می‌دهد و ادامه می‌دهد که در صورت افزایش و مفید بودن این ارتباط سطح مشارکت عمومی نیز ارتقا خواهد یافت.

مویز (۲۰۲۱) نیز معتقد است که چهار عامل فردی شامل از دست دادن شغل، روابط اجتماعی، درآمد و اعتماد به نهادهای سیاسی در کاهش اعتماد اجتماعی نقش به‌سزایی دارد.

لوییس و همکارانش (۱۹۸۵) به بررسی اعتماد که شامل ابعاد عاطفی و شناختی می‌شود پرداخته‌اند و نتایج آنها نیز مؤید تحقیق حاضر است. آنها معتقدند که تاب‌آوری اجتماعی زمانی ممکن است که اعتماد اجتماعی نیز برقرار باشد. در رابطه با اعتماد و تاب‌آوری اجتماعی می‌توان به پژوهش لاتکین (۲۰۲۱) مراجعه کرد که در آن به برقراری روابط اجتماعی که منجر به اعتماد اجتماعی و در نهایت بالا رفتن تاب‌آوری می‌شود، اشاره دارد که این امر نیز در تأیید پژوهش فوق است.

بهتاش (۲۰۱۶) در پژوهش خود مشارکت، انسجام، اعتماد اجتماعی و تقویت ارتباطات را از مؤلفه‌هایی می‌داند که در تاب‌آوری اجتماعی تأثیر به‌سزایی دارند.

در سالهای اخیر با افزایش و فراگیری روزافزون بحرانها و تنشها در همه حوزه‌های زندگی اعم از حوزه اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی میزان تاب‌آوری اجتماعی در بنیان جامعه همواره اصلی اساسی و مهم تلقی می‌شود. چراکه هرچه تاب‌آوری اجتماعی در یک مجموعه بیشتر باشد. میزان تحمل و عبور از بحران و آسیب برای آن جامعه آسان‌تر خواهد بود. از همین رو سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان در حوزه‌های مختلف مالی و اقتصادی، اجتماعی، سیاسی، زیست‌محیطی و سایر حوزه‌ها سنجش، اندازه‌گیری و بررسی شاخصهای تاب‌آوری اجتماعی را از مهم‌ترین اقدامات می‌دانند.

بر مبنای همین ضرورت و با توجه به نرخ رشد چشمگیر آسیبهای اجتماعی در کشور، هدف این شد تا با بررسی ادبیات تولیدشده در حوزه تاب‌آوری اولاً با دانش تولیدشده در این حوزه آشنا شویم و به مؤلفه‌های مناسب در تاب‌آوری اجتماعی و اعتماد اجتماعی دست‌یابیم. لذا در همین راستا پرسشهایی مطرح و فرضیاتی برای آن در نظر گرفته شد. اولین پرسش به ارتباط میان مؤلفه‌های اجتماعی تاب‌آوری در افزایش اعتماد اجتماعی اشاره داشت؛ با این فرض که رابطه معناداری بین مؤلفه‌های تاب‌آوری اجتماعی و اعتماد اجتماعی وجود دارد. این فرضیه پس از تحلیل داده‌ها اثبات شد و قوی‌ترین مؤلفه امنیت اجتماعی شهروندان بود.

در پرسش دوم اهمیت و وزن مؤلفه‌های اعتماد اجتماعی مورد سؤال قرار گرفت. فرضیه موجود برای این پرسش تأثیر مستقیم و مثبت شاخصهای اجتماعی در اعتماد اجتماعی بود که در تحلیلهای به‌دست‌آمده از تحلیل عاملی تأکیدی این فرضیه نیز اثبات شد. بالاترین اولویت در این فرضیه مربوط به میزان تحصیلات با رتبه ۴/۸۰ و کمترین اولویت مربوط به میزان ارتباطات با رتبه ۳/۱۶ است. نتیجه کلی از این پژوهش مشخص کرد که محله آبکوه شهر مشهد با وجود مشکلات در بافت شهری و کمبود امکانات و عدالت اجتماعی دارای تاب‌آوری اجتماعی است؛ اما برای تقویت تاب‌آوری اجتماعی این محله پیشنهادهایی به شرح زیر ارائه می‌شود.

راهکارهای اجرایی برای ارتقای تاب‌آوری و اعتماد اجتماعی در محله آبکوه

حوزه	اولویت‌بندی راهکارهای اجرایی
امنیت اجتماعی	افزایش حس امنیت افراد در محله با استفاده از طراحیهای شهری، توجه و احترام به عقاید و ارزشهای گروههای قومی و مذهبی برای افزایش امنیت جمعی و گروهی محله، حفظ روشنایی خیابانهای داخل محله
مشارکت اجتماعی و میزان ارتباطات	ایجاد طرحهای تشویقی برای افزایش مشارکت اهالی محله، افزایش سطح مشارکت مردمی در محله برای رفع مشکلات محله
ظرفیت‌سازی	طراحی و ایجاد خوانایی در بافت درون محله
حضور پذیری و حس تعلق مکانی	افزایش حس تعلق شهروندان نسبت به محله آبکوه با استفاده از نمادسازیها و طراحیهای شهری برگزاری جشنها، برنامه‌های محلی برای افزایش حضورپذیری
تعاملات اجتماعی	اجرای طرحهای مهارتی و نحوه واکنش و رفتار مناسب برای افزایش اعتماد اجتماعی ایجاد فضاهای مناسب شهری برای افزایش تعاملات ایجاد و تشویق به شرکت در نهادهای مردمی و انجمنهای داوطلبانه، اتحادیه‌ها و فضاهای فرهنگی و ورزشی برای افزایش تعاملات اجتماعی

حوزه	اولویت‌بندی راهکارهای اجرایی
میزان خدمات سلامت	افزایش مراکز خدمات درمانی در سطح محله ایجاد قرارگاه‌های محلی برای کمک‌رسانی به افراد سالمند محله و رفع نیازهای آنان
احساس مسئولیت	پی‌ریزی و ایجاد برنامه‌های تفریحی و سرگرمی برای جلب اعتماد عمومی بین جوانان محله
خلاقیت	بهره‌گیری از نظرات و خلاقیت افراد محل برای افزایش نشاط فضای شهری استفاده از دانش، خلاقیت و ابتکار به منظور فرهنگ‌سازی و افزایش آگاهی در محله

ملاحظات اخلاقی

مشارکت نویسندگان

نویسندگان مشارکت مؤثر در این مقاله داشته‌اند.

منابع مالی

هیچ‌گونه حمایت مالی برای انتشار این مقاله از هیچ نهاد و سازمانی دریافت نشده است.

تعارض منافع

در انجام مطالعه حاضر نویسندگان هیچ‌گونه تضاد منافی نداشته‌اند.

پیروی از اصول اخلاق پژوهش

در این مقاله علاوه بر رعایت اصول اخلاق حرفه‌ای، همه حقوق مرتبط با منافع مورد استناد رعایت شده و منابع با دقت بیان شده‌اند.

- Adger, W.N. (2000). Social and ecological resilience: Are they related. *Progress in Human Geography* ,24(3), 347-364.
- Behtash, F. (2016), *The role and position of social resilience in the whole concept of resilience*, 8th International Conference on Comprehensive Crisis (In Persian).
- Beilin, R. & Wilkinson, C. (2015). Introduction: governing for urban resilience. *Urban Studies Journal Limited*, 9 (2), 38-51
- Brandt, M.J., Wetherell, G., Henry, P.J.(2015) Changes in income predict change in social trust: a longitudinal analysis. *Polit. Psychol*, 36, 761-768
- Briguglio, L., Cordina, G., Farrugia, N., & Vella, S (2008). Economic Vulnerability and Resilience. concepts and measurements. *United Nations University*, 55, 1-23
- Cutter, S. (2008). Community and regional resilience: Perspectives from hazards disasters and emergency management, Community and Regional Resilience Initiative. *CARRI Research Report*, 1, 1-19
- Ghorbani, Mehdi et al. (2015), Analysis and evaluation of social capital in order to strengthen the resilience of local communities and sustainable management of the study area: South Khorasan Province, Project (RFLDL), Rangeland and Watershed Management, *Iranian Journal of Natural Resources*, 68(3), 625-645. (In Persian).
- Harvey, D.,(2003). *Social justice and the city*. Book, 1, 1-400
- Heidarabadi, A., Sarukhani, B., & Valadbigi, A.(2012). A Study of the Types of Social Trust and the Elements Influencing It: The Case of the Iranian Northern Town of Sari. *Asian Social Science*, 8(1), 183-193. (In Persian).
- Karholm, M. Nylund, K., & Delafunte, P.P (2014). Spatial resilience and urban planning: Addressing the interdependence of urban retail areas. *Cities*, 36, 107-14
- Kazemi, Zahra. (2014). *The relationship between social trust and social identity among the youth of Tehran*, Faculty of Social and Economic Sciences, Al-Zahra University, M.Sc. Thesis, Sociology. (In Persian).
- Keck, M., & Sakdapolrak, P. (2013) "What is social resilience? Lessons learned and ways forward. *journal article*, 1(67), 5-19
- Khalili Ardakani, M. A. (2016), Social Trust and Related Factors: A Survey of Youth Survey in Mashhad, *Social Sciences Quarterly*, 26 (76), 111-144. (In Persian).

- Klein, R.J., & Thomalla, F. (2003). *Resilience to natural hazards: how useful is this concept Environmental Hazards*, 5(2),35-45
- Latkin, C. A., Dayton, L.Grace, Yi., Konstantopoulos, A., & Boodram, B. (2021). Trust in a COVID-19 vaccine in the U.S.: A social-ecological perspective. *journal Social Science & Medicine* 270, 24(2), 1-9.
- Laurence, J (2015). (Dis) placing trust: the long-term effects of job displacement on generalised trust over the adult lifecourse. *Social Science Research*, 50, 46-59
- Leeuw, Van der.S.E. Leygonie, C.A. (2000). *A long term perspective on resilience in socio natural systems*. Paper presented at the workshop on System shocks-system resilience, Sweden, Abisko, 22-26.
- Lewis, D., & Weigert, A. (1985). Trust as a Social Reality. *journal article*, 63(4), 967-985.
- Mewes, J. F., Malcolm,G., Giuseppe, N., & Wu Cary, W.R. (2021), Experiences matter: A longitudinal study of individual-level, sources of declining social trust in the United States. *journal Elsevier*, 95, 1-14.
- Mirarazgar, M. (2015). The role of resilience in relation to relative resistance to dangerous social experiences. *Journal of Management Engineering*, 8(63), 16-22. (In Persian).
- Mohammadpour Lima, N. (2016). Physical and social resilience of residential areas of historical context: a case study of Tehran 12, *Journal of New Attitudes in Human Geography*, 12(2), 97-116. (In Persian).
- Mubaraki, Omid., Lalepour, M., & Afzali Group., Z.(2017). Evaluation and analysis of dimensions and components of resilience of Kerman city. *Journal Geography and Development*,15(47), 89-104.
- Norris, F. H., Stevens, S.P., Pfefferbaum, B., Wyche, K.F., & Pfefferbaum, R.L. (2008) Community Resilience as a Metaphor, Theory, Set of Capacities, and Strategy for Disaster Readiness. *Am J Community Psychol*, 41, 127-150
- Paton, D. & Johnston, D. (2006). *Disaster resilience: An integrated approach*. Springfield, IL: Charles C. Thomas, Book,105-124.
- Pelling, M. (2003). *The Vulnerability of Cities: Natural Disasters and Social Resilience*. London, Earthscan. Book, 29-60.
- Pendall, R., Foster, K.A. & Cowell, M. (2007). *Resilience and regions: Building understanding of the metaphor*. University of CaliforniaPlatt,1-24

- Rafiyan, M., Rezaei, Mo. R., Askar, A., & Pious, A. Shayan, s. (2012). Conceptual explanation of resilience and its indexing in community-based disaster management (CBDM). *Publication: Space planning and preparation*, 15(4), 19-44. (In Persian).
- Rezaei M.R. (2013). Evaluation of the economic and institutional resilience of urban communities against natural disasters, a case study: earthquake in the neighborhoods of Tehran. Publication: Crisis Management. *Journal Crisis Management*, 2(3), 25-36
- Rothstein, B., and D. Stolle. (2008). The State and Social Capital: A Theory of Generalized Trust. *Comparative Politics*, 40(4), 441-459
- Sam Aram, E, Mansoori, S. (2017). Explaining and examining the concept of social resilience and analytical evaluation of its measurement indicators, *Quarterly Journal of Welfare Planning and Social Development*, 8(32), 1-31 (In Persian).
- Sharifi, A. (2020), Urban Resilience Assessment: Mapping Knowledge Structure and Trends. *Sustainability*, 12(15), 2-18. (In Persian).
- Shaw, D., Scully, J., & Hart, T. (2014). The paradox of social resilience: How cognitive strategies and coping mechanisms attenuate and accentuate resilience. *Global Environmental Change*, 25(3), 194-203
- Zeinabadi, M. (2008), *Theories and theories related to social trust in society*, Social Trust Research Paper, Strategic Research Institute. (In Persian).